

ҚОРАҚАЛПОҚ ХАЛҚ АНЪАНАВИЙ ДОСТОНЛАРИ ЭТНОМАДАНИЯТНИНГ БАДИИЙ НАМУНАСИ СИФАТИДА

ЎзДСМИ “Ижтимоий-гуманитар фанлар” кафедраси доценти

З.Арисланбаева, илмий раҳбар

Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти маданиятшунослик
мутахассислиги магистранти

Бибихан Адилбаева Қурбанбай қизи

Аннотация: Ушбу мақолада қорақалпоқ халқнинг оғзаки ижоди, анъанавий халқ достонлари, уларнинг қорақалпоқ этномаданиятининг бадиий намунаси сифатида ёшлар онгига таъсир кўрсатувчи хусусиятлари ҳақидаги фикр ва айрим тарихий фактлар келтирилган.

Калит сўзлар: эпос, халқ достонлари, Шаръяр, Қоблан, Эдиге, Ер Шора, Алпомиш, Қирқ-қиз, Айдос бий, Айдос бобо, қобиз ва дутор жўрлиги, бахши, жиров.

Аннотация: В данной статье представлено мнение и некоторые исторические факты об устном творчестве каракалпакского народа, традиционных народных эпосах, их характеристиках, влияющих на сознание молодежи как художественном образце каракалпакской этнокультуры.

Ключевые слова: эпос, народные эпосы, Шаръяр, Коблан, Едиге, Ер Шора, Алпомыш, Кырк-киз, Айдос бий, Айдос бобо, сопровождение кобыза и дутора, бахши.

Annotation: V dannoy state predstavleno mnenie i nekotorye istoricheskie fakty ob ustnom tvorchestve karakalpakskogo naroda, traditsionnykh narodnykh eposakh, ix charakteristikah, vliyayushchix na soznanie molodeji kak godojestvennom obraztse karakalpakskoi ethnokultury.

Key words: epos, narodnye eposy, Sharyar, Koblan, Edige, Er Shora, Alpomysh, Kyrk-kiz, Aydos biy, Aydos grandfather, soprovojdnie kobyza i dutora, bakhshi.

Қорақалпоқ халқининг ўзига хос жуда бой оғзаки ижоди ва адабиёти бор. Халқ оғзаки ижоди ХХ асргача ривожланиб, ёзма адабиёт деярли ривожланмади. Бунинг сабаби, қорақалпоқлар узок асрлар давомида ярим кўчманчилик ҳаётини бошдан кечирдилар. Меҳнаткаш халқнинг орзу-истаклари фольклор асарларида ўз ифодасини топар эди. Халқ оғзаки ижодининг бизгача етиб келган намуналари орасида ажойиб лирик мазмундаги шеърый асарларни ҳам, ўз ўрнига эга қахрамонлик достонларини ҳам учратиш мумкин. Қорақалпоқ достонларининг деярли ҳаммасида ватанпарварлик ғоялари ва демократик мотивлар ёрқин ифодаланган.

Қорақалпоқ халқ оғзаки ижодининг энг ёркин наёмондалари бу эпос ёки эпос шеърлар (достонлар) ҳисобланади. Ушбу жанрдаги ижод намуналари беш мингдан ортиқ бўлиб, улар ўз ичига: қаҳрамонлик, лирик, ижтимоий-маиший, эртақ-роман ва бошқа турдаги достонларни ўз ичига олади. Улар достончи-қўшиқчилар - бахши ва жировлар томонидан, мусиқий асбоблар-қобиз ва дутор жўрлигида ижро этилади. Фольклор санъатида муҳим ўринни XI-XVIII асрлардаги ижод намуналари: Шаръяр, Қоблан, Эдиге, Ер Шора, Алпомиш, Қирқ қиз ва бошқалар ташкил этади. Жумладан, “Алпомиш” қаҳрамонлик достонида асосий ғоя бузилиб кетган қабилаларнинг бирлашиши, дўстлик ва ватанпарварлик хис-туйғуларни шакллантиришда хизмат қилади. Қорақалпоқ маданиятининг кўзга кўринган ёдгорлиги ва дурдонаси ҳисобланган “Қирқ қиз” достони ҳам ташқи босқинчиларга қарши курашган аёл ҳимоячи ва эркак қаҳрамонлар ҳақида ҳикоя қилинади. Айнан шундай достон бошқа халқларда учрамайди.

Қорақалпоқ ёзма адабиётининг йирик вакилларида бири Ажиниёз шоирдир. У Навоий, Низомий, Махтумқули ва Фирдавс каби атоқли Шарқ шоирларининг ижоди билан яхши таниш бўлган. Ажиниёз шоирнинг “Боз ўтов” достонида қорақалпоқ халқининг бошқа юртларга қочиб кетишга мажбур этилганлиги, туғилиб ўсган юртидан узоқларга кетиш жуда оғирлиги кучли ижодий маҳорат билан тасвирланган.

Қорақалпоқ классик адабиёти тараққиётида улкан демократ-гуманист шоир Бердимурод Бердақнинг мавқеини таърифлаш ҳам ўринлидир. Бу шоирнинг мазмундор ижоди жамиятидаги феодализм ҳукмрон қилган давр, жумладан руҳонийларнинг зулми, ярамас қилмишларини фош қилинишига қаратилган. Айниқса ўзининг “Шежире”, “Эрназар бий”, “Айдос бий” ва “Аҳмоқ подшо” достонлари билан қорақалпоқ классик поэзиясида аҳамиятли ўринга эга бўлди.

Тарихга назар солсак, қорақалпоқ ва ўзбек халқларининг тарихи бир-бирига чамбарчас боғлиқ бўлганидек, бу икки қон-қариндош халқнинг адабиёти ўртасида ўзаро алоқа ва таъсир ҳам бир неча асрлик тарихга эга. Ўзбек халқ достон ва эртақлари (масалан, “Алпомиш”) кўпдан бери қорақалпоқ халқи орасида машҳур бўлганидек, қорақалпоқ халқининг “Қирқ қиз” достони ҳам ўзбек китобхонлари диққатини ўзига жалб этиб келмоқда¹ [1:23].

Айниқса иккинчи жаҳон урушидан сўнгги йилларда ўзбек-қорақалпоқ адабиёт алоқалари мустаҳкамланди. Ўзбек ва қорақалпоқ адибларининг ижодий ҳамкорлиги амалий тус олди. Бир тилдан иккинчи тилга таржима қилиш иши кенг қулоч ёйди. Хусусан, Ойбек, Уйғун, А. Қаҳҳор, Н. Сафаров сингари таниқли ёзувчиларнинг Қорақалпоғистонда бўлиб, адабий ҳаракатга бевосита иштирок

¹ А. Узоқов. Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги халқлари адабиёти. Тошкент – 2007. – 100 б.

этишлари қорақалпоқ совет адабиётининг салмоқдор бадий асарлар билан бойишига ижобий таъсир кўрсатди. Ўзбек шоир ва ёзувчиларидан А.Навоий, Муқимий, Ҳ.Ҳ.Ниёзий, Ойбек, Ғ.Ғулом, А.Қаҳҳор, Уйғун, А. Мухторларнинг асарлари қорақалпоқ тилига таржима қилиниб кўплаб нашр этирилганидек, қорақалпоқ халқ эпоси “Қирқ қиз”, шунингдек, Б.Бердақ, Ж. Оймурзаев, Х.Сеитов, А.Бегимов, М.Дарибоев, А.Дабиллов сингари классик шоирларнинг шеър ва достонлари, А.Қайипбергеновнинг “Сўнги ҳужум” романи, “Суймаганга суйкалма” комедияси ўзбек китобхонларига катта эстетик завқ бағишламоқда² [2:24].

Ҳар бир халқнинг ўзига муносиб шоир-ёзувчилари бор. Азалдан сўз санъатига иштиёқи баланд туркий халқларда эса, ким кўп - ёзувчи кўп, шоир ундан кўп! Лекин ҳар бир халқнинг шундай адиблари борки, уларни ўзи мансуб халқнинг пешонасига битган тонг юлдузи деса арзийди. Абдулла Қодирий ўзбек халқининг, Мухтор Авезов - қозоқ халқининг, Чингиз Айтматов - қирғиз халқининг пешонасига Худо ёрлақан шундай ёзувчиларки, бугунги кунда бу қутлуғ номларсиз ўзбек, қозоқ ва қирғиз халқларини тасаввур этиш амримаҳолдир.

Ўзининг узоқ тарихига эга қадимий қорақалпоқ халқининг кенг пешонасига бугунги кунда тонг юлдузидек ярашиб турган ёзувчи Топлепберген Қайипбергеновдир. У ўзининг аллақачон китобхон кўнглига йўл топган асарларини “Қорақалпоқ қизи”, “Қорақалпоқ достони”, “Қорақалпоқнома” деб номлаган ва романларининг сарлавҳасидаёқ миллат номини уч бора такрорлайди. Миллат номини уч бора такрорлашдан мақсадингиз нима, деб сўраган кишиларга адиб “Қорақалпоқнома” роман-эссесида ривоят билан жавоб қайтаради:

Ер юзида одамлар кўпайишиб, ҳар хил қабила ва уруғларга бўлиниб яшай бошлаганларида, Оллоҳ таоло уларни бир-бирларидан ажратиб идора этиш учун бир қатор номларнинг рўйхатини олиб, йўлга равона бўлибди. Қайси қабилага борса, рўйхатига бир кўз ташлаб оларкан-да, ном кўйиб кетавераркан. Ҳар бир қабилага ном кўйишда Парвардигорга хос ўктам товуш билан уч марта “Сенинг номинг Инглиз! Инглиз! Инглиз!” ёки “Сенинг номинг Ўзбек! Ўзбек! Ўзбек! деб оламга эшиттириб, уч марта жар солар экан³[3:8]. Номини Аллоҳ таолонинг ўз оғзидан эшитганларнинг секинчи ичига сиғмай, чуғурчукдай чуғурлашиб, ўйнаб-кулиб қолаверишаркан.

Шундай қилиб, Аллоҳ таоло рўйхатдаги ҳамма номларни тугатиб қайтаётган экан, Аму деган дарёнинг денгизга қуйилаверишдаги икки соҳилини макон тутган бир гуруҳ одамларга рўпара келиб, “Бош кийимларингга қараб

² А. Узоқов. Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги халқлари адабиёти. Тошкент – 2007. – 100 б.

³ Т. Каипбергенов. Қорақалпоқнома. Тошкент. Ғ.Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти. – 1990. 368 б.

айтсам, ҳозирча Қорақалпоқ бўла турунлар!” дебди-да, бошқалардай номларни уч марта такрорламай, Арши аълога қайтиб кетибди.

Аллоҳ таоло бу халқнинг номини уч марта такрорламагани учун бўлса керак, тарихий манбаларда улар “Қорақалпоқ”, “Қорапапоқ”, “Қалпоқ”, “Кўлоҳи сиёҳ”, “Қора бўрклилар”, “Печеньелилар” (“Печеньеглар”) каби турли номлар билан аталиб келинган⁴[4].

Толепберген Қайипбергенов қорақалпоқ халқининг кенг пешонасига “Ғойиб берган”, бунинг устига, Худо ўз қарзлари эвазига “тўлапберган” ёзувчидир⁵[5]. Унинг “Қорақалпоқ достони” трилогияси собиқ шўро тузуми даврида яратилиб, жонажон Ўзбекистонимизнинг давлат мустақиллиги шароитида қайта нашр этилаётган (“Қорақалпоқнома” роман-эссесидан кейинги) иккинчи йирик эпик асаридир⁶[6]. Бу асар, дарҳақиқат, халқ ва ўз муаллифи номини жаҳонга танитган оламшумул асар бўлди, десак янглишмаймиз. “Достон”ни Мухтор Аvezовнинг “Абай йўли” эпопеяси, Абдужамил Нурпеисовнинг “Қон ва тер”, Саид Аҳмаднинг “Уфқ” трилогиялари каби ҳам муаллифнинг ва ҳам минтақамиз адабиётининг бош асарлари сирасига киритиш мумкин.

Тарихдан яхши маълумки, кўпинча қорақалпоқлар қайси мамлакатнинг қўли остида, қайси халқлар билан қўшни бўлиб яшаш ихтиёрига ҳам эга бўлмаганлар. Бу халқ асримизнинг биринчи ярмида собиқ шўро давлати таркибида, аввало, 1924 йилда автоном вилоят сифатида Қозоғистонга, сўнг 1930 йилда Россияга, ниҳоят, 1936 йилга келиб энг яқин жигарбанди азалий ва абадий қон-қариндоши бўлмиш ўзбек халқига - Ўзбекистон Республикасига Автоном Республика сифатида қўшилгани кўпчиликка маълум.

“Қорақалпоқ достони”нинг уч китобида - “Маманбий афсонаси”, “Бахтсизлар”, “Гумроҳлар” тасвирланган даврларда (XVIII аср билан XIX асрнинг биринчи ярми) қорақалпоқларнинг узоқ ҳам яқин ўтмишини кўз олдимизга келтирсак, жамики туркий халқлар бошидан кечирган руҳий воқеалар яққол намоён бўлади. Барчамизга маълум ҳақиқат шундан иборатки, туркий халқларнинг тарихи ойнадек текис эмас⁷[7].

Пайғамбаримиз Муҳаммад саллаллоҳу алайҳи васаллам ўзларининг Ҳадиси шарифларида: “Туркийлар сизга тегмагунча, сиз ҳам уларга тегманг” (Усмон Турон. “Туркий халқлар мафқураси” китобидан), деган эканлар. Кўп ҳолларда туркийларга ҳеч ким тегмаса-да, уларнинг ички уруғлари ва қавмлари бир-

⁴ А. Орипов. Қорақалпоқ достони. “Халқ сўзи”, 1999 йил 9 июнь. Қаранг: <https://ziyouz.uz/matbuot/mustaqillik-matbuoti/abdulla-oripov-qoraqalpoq-dostoni-1999/>

⁵ А. Орипов. Қорақалпоқ достони. “Халқ сўзи”, 1999 йил 9 июнь. Қаранг: <https://ziyouz.uz/matbuot/mustaqillik-matbuoti/abdulla-oripov-qoraqalpoq-dostoni-1999/>

⁶ А. Орипов. Қорақалпоқ достони. “Халқ сўзи”, 1999 йил 9 июнь. Қаранг: <https://ziyouz.uz/matbuot/mustaqillik-matbuoti/abdulla-oripov-qoraqalpoq-dostoni-1999/>

⁷ А. Орипов. Қорақалпоқ достони. “Халқ сўзи”, 1999 йил 9 июнь. Қаранг: <https://ziyouz.uz/matbuot/mustaqillik-matbuoti/abdulla-oripov-qoraqalpoq-dostoni-1999/>

биридан устунлик қилиш учун тинимсиз кураш олиб борганлар (баъзан оталарга қарши болалар, баъзан кўкалдошлар бир-бирига қарши тиф кўтарганлар). Натижада туркий халқларнинг ягона миллат сифатида шаклланиши чўзилиб кетади. Бугунги кунда дунёда 300 млн. га яқин нафар туркий миллат фарзандлари бор. Улар аслида битта халқ бўлсалар-да, аммо йигирмадан ортиқ мустақил мамлакат бўлиб яшайдилар, ўзаро алоқалари ҳам ҳавас қиладиган даражада эмас (шу маънода марҳум биринчи Президентимиз Ислон Абдуғаниевичнинг ташаббуси билан бир қатор туркий давлатлар ўртасида “Абадий дўстлик” тўғрисида шартномалар имзоланганини ҳамда “Туркистон — умумий уйимиз!” ғояси остида эзгу ишлар амалга оширилаётгани айтиб ўтилган)⁸ [8].

Тарихдан ёрқин бир мисол келтирадиган бўлсак, XIV асрда эл-юрт қайғусида ёниб яшаган буюк саркарда Амир Темур тузиб кетган туркий салтанат тақдири оқибатда не бўлди? Бир асрдан сўнг тарқоқ хонликларга бўлиниб кетди. Худди шунингдек, муаллиф қорақалпоқ халқининг тақдирини бадий воситаларда кўрсатиб беради. Мана, “Қорақалпоқ достони”да ўз миллатининг тарих саҳнасидаги ўрни учун улуғ саркарда Амир Темур тузуклари асосида иш юритган қорақалпоқ йўлбошчилари — Маманбий, Ойдўс бобо, Эрназар Олақўзларнинг фаолияти билан танишар эканмиз, уларнинг ҳар бири эл-юртининг бугунги ҳамда келажакдаги мустақиллиги учун жонларини фидо қилишга тайёр турган қаҳрамонлар эканлигига амин бўламиз. Афсуски, биринчи навбатда, ички ихтилофлар, уруғлар ўртасидаги хунрезликка чек қўйиш учун ўз ихтиёри билан ўлимга ҳам рози бўлган Ўразан ботирнинг ҳамда ўзининг теран билими, доно насиҳатлари, ҳаётбахш таълимотларини нисор этса-да, уруғлар ўртасидаги парокандаликни тўхтата олмаган, охир-оқибат, бундай нодонликларни қайта кўришни истамасдан кўзларини ўзи ўйиб олган Мурод шайхнинг умр йўллари авлодлар учун ибрат бўла олади. Булардан ташқари, трилогиядаги ҳар бир образ ўзига хос бетакрор, жонли акс эттирилган. Улар билан танишган ўқувчи бефарқ қолмайди: гоҳ қаҳрамонларга тарафдор бўлади, гоҳ ўкинади. Шунинг билан бирга, ҳар бир қаҳрамон ўз даврининг нафасини ифодалайди ташқи ва ички хавф-хатарлар ёрқин бўёқларда тасвирланади⁹ [9].

“Қорақалпоқ достони”нинг яна бир ўзига хос томони шундаки, унинг уч китоби битта уйнинг уч эшигини эслатади. Қайси эшикдан кирсангиз ҳам, бир-бирини тўлдирадиган хоналарга ва уй эгаларига дуч келасиз. Қорақалпоқ халқининг уруғлари ўртасидаги ўзаро низолару қонли тўқнашувларга гувоҳ

⁸ А. Орипов. Қорақалпоқ достони. “Халқ сўзи”, 1999 йил 9 июнь. Қаранг: <https://ziyouz.uz/matbuot/mustaqillik-matbuoti/abdulla-origov-qoraqalpoq-dostoni-1999/>

⁹ А. Орипов. Қорақалпоқ достони. “Халқ сўзи”, 1999 йил 9 июнь. Қаранг: <https://ziyouz.uz/matbuot/mustaqillik-matbuoti/abdulla-origov-qoraqalpoq-dostoni-1999/>

бўламиз. Жонли инсонларнинг тақдири яққол намоён бўлади. Ўқувчи эса ўзига тегишли хулосаларни чиқариб олади.

Уч китобда доно йўлбошчилар томонидан кўтарилган асосий ғоя қорақалпоқларнинг мустақил бир халқ бўлиб қарор топиши масаласидир. Бу ғоянинг рўёбга чиқиши осон эмас, мисли кўрилмаган хунрезлик рўй беради, бошбошдоқлик бошланади. Кўз ўнгимизда кечган воқеаларга теран назар ташласак, эзгу ишларга зиён етказадиган ташқи душманлар деярли йўқ ҳисоби. Миллатнинг ақлли бошлиқлари, аллома ва уламолар маслаҳатлашиб, ўзларига қандай бўлмасин ташқаридан кучли суянчик, серсоя гужумлар қидирадилар. Бунинг асосий сабабларидан бири XVIII асрнинг бошларида жунғорлар Туркистонга бостириб кириб, шафқатсизлик билан қирғин уюштирдилар. Унда ҳисобсиз одамлар қурбон бўлди. Оқибатда кўп халқлар ота маконидан айрилди. Яъни, “Оқтобон кўчувчи” деб аталган оммавий кўчманчилик натижасида дуч келган томонга бош олиб кетадилар... Қорақалпоқлар Дашти Қипчоқдан ҳам паноҳ тополмайдилар¹⁰[10]. Мана шундай қалтис шароитда элпарвар Маманбий атрофига эсли-хушли инсонларни тўплаб, Рус подшолиги подшосидан мадад сўраш учун отланади. Рус подшолиги подшоси Маманбий бошчилигидаги халқ вакиллари қабул қилади, илтимосларини бажо келтиришга ваъдалар беради, ҳатто қўлларига ёрлик тутқазиб қайтаради. Лекин шундан кейин ҳам қорақалпоқларнинг тақдирида ҳеч қандай ўзгариш бўлмайди. Аксинча ҳар тарафлама тажовузкорлик авж олиб кетади. Ўша пайтлари ички инқирозни бошидан кечираётган Рус подшолиги подшоси ваъдага вафо қилмайди, қорақалпоқларга ёрдам бермайди. Яна Рус подшоси ҳузурига бош эгиб боришни ўзига ор деб билган Маманбий халқини бошлаб, ота-боболарининг азалий макони бўлган Хоразм томонларга йўл олади. Халқ очлик, қаҳатчилик азоб-уқубатларини бошидан кечирса-да, Амударёнинг Орол денгизига қуйилиш жойларида азалдан яшаётган элатдошларга қўшилади.

Достоннинг кейинги икки китоби қорақалпоқлар янги маконда кўним топгач, уларнинг умр йўллари аτροφлича тасвирлашга бағишланган.

Янги маконда Маманбийнинг ёш шогирди Айдос бий (кейинчалик “Айдос бобо” номини олади) раҳнамо бўлади. Айдос бийнинг курашдан кўзлаган мақсади ҳам Хоразм диёрида қорақалпоқларнинг мустақил хонлигини барпо этишдан иборат эди¹¹[11]. Бунда ҳам асосий ихтилофлар, тўқнашувлар уруғ бошлиқлари ўртасида кечади, ички низолар кучайиб кетади. Айни чоқда, яна Рус подшолигидан ёрдам сўраш керакми ёки Хива хонлигининг мададига суянган

¹⁰ А. Орипов. Қорақалпоқ достони. “Халқ сўзи”, 1999 йил 9 июнь. Қаранг: <https://ziyouz.uz/matbuot/mustaqillik-matbuoti/abdulla-oripov-qoraqalpoq-dostoni-1999/>

¹¹ А. Орипов. Қорақалпоқ достони. “Халқ сўзи”, 1999 йил 9 июнь. Қаранг: <https://ziyouz.uz/matbuot/mustaqillik-matbuoti/abdulla-oripov-qoraqalpoq-dostoni-1999/>

ҳолда миллий хонликни барпо этиш керакми, деган масала устида кескин кураш бошланади. Бу масалада Айдос бобо мададни Рус подшолигидан эмас, тили бир, дини бир, сув ичадиган дарёси ҳамда ота-боболари бир бўлган Хива хонлигининг ёрдамидан умидвор бўлиб, хон саройига бот-бот қатнайди. Ўз ғоясини амалга ошириш учун саъй-ҳаракатлар қилади. Ўзига қарши уруғ бошлиқлари билан тўқнашади. Ҳатто, ғанимларнинг қутқуси натижасида Хива хонлигига қарши турган Бегис, Миржиқ исмли туғишган укаларини ўз қўллари билан ўлдириш даражасига боради...

Минг афсуски, уруғлар ўртасида кучайиб кетган келишмавчилик туфайли Айдос бобо ниятига етолмайди. Оқибатда ўзи ҳам юртининг, қолаверса, Хива хонлигининг сотқин бир фақир кимсаси сифатида ўлдирилади. Уни жиловдори ўлдиради.

Қорақалпоқлар тарихида икки Эрназар бор. Бири кўлдовли уруғидан, лақаби Эрназар Алакўз. Иккинчиси кенагас уруғидан, лақаби Эрназар кенагас. Учинчи китобда (“Гумроҳлар”) Жанубий Орол диёрида мустақил қорақалпоқ хонлигини барпо этиш борасида кураш кетса-да, асосий воқеалар икки Эрназар ўртасидаги қарама-қаршиликларни атрофлича кўрсатишга бағишланган. Яъни, иккинчи китобдаги кураш воқеалари давом этади. Хўш, Рус подшолигидан ёрдам сўраш керакми ёки Хива хонлигидан ёрдам таъма этмоқ керакми? Оқибатда Эрназар алакўз тарафдорлари ташаббусни қўлга олиб, ўзлари қорақалпоқ хонлигини эълон қилиб юборадилар. Бунда кўпчиликнинг норозилигига сабаб бўлган нарса шундан иборатки, Эрназар алакўзнинг ўзи тахтга ўтирмай, Чингизхон замонасидан удум бўлиб қолган одатга кўра, унинг авлодидан хон сайлайди. Яъни, Чингиз уруғидан бино бўлган Зарлик исмли йигитни қорақалпоқ хонлигининг тахтига ўтказиб қўяди. Шу сабабли, ҳатто Эрназар алакўзнинг тарафдорлари ҳам кучли норозилик билдирадилар.

Шундай қилиб яна “адолат ва адолатсизлик”, “поклик ва нопклик”, “нур ва зулмат” ўртасида кураш бошланиб кетади. Охир-оқибат Эрназар олакўз ўз тарафдорлари томонидан ўлдирилади. Хонлик кудратига эга бўлмаган Зарлик эса масҳара қилинади, кўчага қувилади, кейин ўлдирилади¹² [12].

Достондаги воқеалар қайси даврларда рўй беришидан қатъий назар, ўқувчи диққатини ўзига тортиб, элпарварлик ва нодонлик манзараларини кўз ўнгимизда яққол гавдалантиради.

Хулласи калом, одамзод умрида учрайдиган қувонч ва қайғулар, юксак одамийлик ва тубанлик, фидокорлик ва сотқинлик каби хусусиятлар миллат тақдирини билан чамбарчас боғланган ҳолда акс эттирилгани учун муаллифга офарин айтсак арзийди. Бундан ташқари, китобда тасвирланган қаҳрамонлар

¹²А. Орипов. Қорақалпоқ достони. “Халқ сўзи”, 1999 йил 9 июнь. Қаранг: <https://ziyouz.uz/matbuot/mustaqillik-matbuoti/abdulla-ori-pov-qoraqalpoq-dostoni-1999/>

тақдири ҳар бир инсон учун, миллат учун, айниқса, ҳозир халқларимиз давлат мустақиллиги шароитида ҳар биримизга улкан тарихий сабоқ бўла олади. Мана шундай сабоқлардан энг муҳими - биринчи навбатда, ташқи душманлар эмас, миллат ичидаги парокандалик, ҳар бир инсон ўзини ўзи англамаслиги туфайли ижтимоий инқироз рўй бериши тасвиридир. “Достон”да батафсил сурати чизилган халқнинг, йўлбошчиларнинг тақдирлари бизни мустақил Ўзбекистон давлатини, бу давлатнинг жами халқлари ҳамжамиятида эгаллаб турган ўзига хос ва ўзига муносиб ўрнини, халқимизнинг мустақиллик йўли ва бу йўлда бизни собит қадамлар билан бошлаб бораётган доно ва мард йўлбошчимизни асраб-авайлаш, муносиб кадрлашга даъват этади, булар етук халқ бўлишга даъват этувчи тарихимизнинг аччиқ тажрибаси сифатида алоҳида қимматга эгадир.

Хулоса шуки, қорақалпоқ халқ оғзаки ижодининг энг ёрқин наёмоналари бу эпос ёки эпос шеърлар (достонлар) ҳисобланади. Ушбу жанрдаги ижод намуналари беш мингдан ортиқ бўлиб, улар ўз ичига: қаҳрамонлик, лирик, ижтимоий-маиший, эртақ-роман ва бошқа турдаги достонларни ўз ичига олади. Улар достончи-қўшиқчилар, бахши ва жировлар томонидан, мусиқий асбоблар-қобиз ва дутор жўрлигида ижро этилган. Фольклор санъатида муҳим ўринни XI-XVIII асрлардаги ижод намуналари: Шаръяр, Қоблан, Эдиге, Ер Шора, Алпомиш, Ер Зиёр, Қирқ қиз ва бошқалар ташкил этади. Ушбу достонларнинг ҳамр бирида асосий ғоя: халқларни бирлаштириш, дўстлаштириш, ватанпарварлик туйғуларини шакллантиришдир.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. А. Узоқов. Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги халқлари адабиёти. Тошкент – 2007. – 100 б.
2. А. Узоқов. Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги халқлари адабиёти. Тошкент – 2007. – 100 б.
3. Т. Каипбергенов. Қорақалпоқнома. Тошкент. Ғ.Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти. – 1990. 368 б.
4. А. Орипов. Қорақалпоқ достони. “Халқ сўзи”, 1999 йил 9 июнь. Қаранг: <https://ziyouz.uz/matbuot/mustaqillik-matbuoti/abdulla-oripov-qoraqalpoq-dostoni-1999/>
5. А. Орипов. Қорақалпоқ достони. “Халқ сўзи”, 1999 йил 9 июнь. Қаранг: <https://ziyouz.uz/matbuot/mustaqillik-matbuoti/abdulla-oripov-qoraqalpoq-dostoni-1999/>
6. А. Орипов. Қорақалпоқ достони. “Халқ сўзи”, 1999 йил 9 июнь. Қаранг: <https://ziyouz.uz/matbuot/mustaqillik-matbuoti/abdulla-oripov-qoraqalpoq-dostoni-1999/>

7. А. Орипов. Қорақалпоқ достони. “Халқ сўзи”, 1999 йил 9 июнь. Қаранг: <https://ziyouz.uz/matbuot/mustaqillik-matbuoti/abdulla-oripov-qoraqalpoq-dostoni-1999/>
8. А. Орипов. Қорақалпоқ достони. “Халқ сўзи”, 1999 йил 9 июнь. Қаранг: <https://ziyouz.uz/matbuot/mustaqillik-matbuoti/abdulla-oripov-qoraqalpoq-dostoni-1999/>
9. А. Орипов. Қорақалпоқ достони. “Халқ сўзи”, 1999 йил 9 июнь. Қаранг: <https://ziyouz.uz/matbuot/mustaqillik-matbuoti/abdulla-oripov-qoraqalpoq-dostoni-1999/>
10. А. Орипов. Қорақалпоқ достони. “Халқ сўзи”, 1999 йил 9 июнь. Қаранг: <https://ziyouz.uz/matbuot/mustaqillik-matbuoti/abdulla-oripov-qoraqalpoq-dostoni-1999/>
11. А. Орипов. Қорақалпоқ достони. “Халқ сўзи”, 1999 йил 9 июнь. Қаранг: <https://ziyouz.uz/matbuot/mustaqillik-matbuoti/abdulla-oripov-qoraqalpoq-dostoni-1999/>
12. А. Орипов. Қорақалпоқ достони. “Халқ сўзи”, 1999 йил 9 июнь. Қаранг: <https://ziyouz.uz/matbuot/mustaqillik-matbuoti/abdulla-oripov-qoraqalpoq-dostoni-1999/>